

KAPITOLA 1: VZTAH FENOMÉNU PRAVDY A CIVILNÍHO PROCESU

1.1 *Pravda jako noeticko-epistemický problém*

1.2 *Hodnotové nastavení a účel civilního procesu*

1.3 *Model aplikace práva*

1.4 *Shrnutí*

V první kapitole předkládané monografie stručně naznačím filosofické základy snah o poznání pravdy, a to za účelem nabytí nejmenšího nutného povědomí o fenoménu pravdy především ve filosofii.

Čtenáři bude nastíněn důvod a podstata sejetí pravdy s praktickým právním jevem, kterým civilní proces je. Jako východisko této práce je třeba utřídit pojem pravdy, samotný účel civilního procesu, cíl dokazování a podobu aplikace práva – především objasňování skutečností a proces subsumpce.

Nejobecnější uchopení základních pojmů a nakládání s nimi bude čtenáře provázet celou touto studií tak, aby v každém okamžiku věděl, v jaké významové části výkladu se zrovna nachází.

Slovo „pravda“ je slovem moderním, které pravděpodobně v předmoderní době užíváno nebylo. Právní historik Hans Hattenhauer (1931–2015) k tomu dodává, že původně pravda nebyla myšlena v jakkoli „eticky abstraktním“ smyslu.¹¹ Kromě toho, že jakýkoli morální atribut určité substance vždy disponuje jistou mírou abstrakce, jsou pro téma této knihy málo podstatné morální aspekty pravdy jako takové.

Pravda na pozadí metaetického střetu kognitivismu a non-kognitivismu či morálního realismu a subjektivismu¹² není pro další pojednání podstatná z prostého důvodu. Pro účely soudního rozhodování, jak jej zde chápu, není relevantní možnost přiřazení pravdivostní hodnoty větě normativní povahy.¹³ Ptáme-li se po tom, co je správné, můžeme o pravdivosti morálního výroku uvažovat na poli (meta)etickém, méně už v oblasti procesualistiky. Pravdivost skutkových zjištění není otázkou

¹¹ HATTENHAUER, H.: *Evropské dějiny práva*. Praha: C. H. Beck, 1998, s. 35.

¹² Srov. SOBEK, T.: *Nemorální právo*. Praha: Ústav státu a práva Akademie věd ČR, 2010, s. 10 a násl.

¹³ KELSEN, H.: *Všeobecná teorie norem*. Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 181 a násl. KELSEN, H.: *Recht und Logik*. *Forum*. 1965, č. 12, s. 422. ZIEMBIŃSKI, Z.: *Logika praktyczna*. 3. vydání. Warszawa: Państwowe wydawnictwo naukowe, 1963, s. 102.

normativní, nýbrž, chceme-li, „analytickou“. Zkoumání pravdivosti určitého jevu nastalého v minulosti nemůže být ze své povahy zaměňováno s pravdivostí věty, jež říká, jak bychom se měli chovat do budoucna.

Tato úvaha vymezuje v nejobecnější rovině pojetí pravdy v této knize. Teprve nebudeme-li hovořit o „morálních“ pravdách, můžeme postoupit ke gnozeologickým pojetím pravdy, zejména pak k tzv. teoriím pravdy rozebraným ve druhé kapitole.

Filosofickým východiskem této práce jsou proto teorie pravdy ve smyslu logicko-filosofickém, nikoli etickém. Právní východisko pak tvoří základní principy civilního procesu, a to se silným a pochopitelným důrazem na tzv. principy formální a materiální pravdy.

1.1 Pravda jako noeticko-epistemický problém

Uvažujeme-li o teorii, potažmo nauce o poznání, jde sice o druh teoretické filosofie,¹⁴ který má ale i přes své zásadní odlišnosti oproti ontologii a podobným oborům, možná až frapantně, výsadní postavení. Ústřední pozice nauky o poznání bývá některými autory akcentována zejména proto, že pro všechna odvětví filosofie je typická a důležitá snaha o poznání.¹⁵ Zatímco je však předmětem ostatních oborů filosofie kupříkladu jsoucno, Bůh či věda jako taková, je středobodem teorií poznání samo poznání.

Je-li například filosofická antropologie nauka o člověku, je pevnou součástí této nauky (stejně jako ostatních) poznání. Poznání je zde funkční složkou snahy o vědění, byť samotný předmět poznávání se může lišit. Snažíme-li se dosáhnout vědění či znalosti, zcela přirozeně zjišťujeme a chceme nabýt poznatky, které jsou pravdivé. Problém pravdy prozařuje všemi vědními obory, byť je ústředním tématem zkoumání právě oborů filosofických, jejichž předmětem je poznání samotné.

Tomáš Sobek dokonce považuje pravdu za centrální pojem filosofie. Doplňuje však, že se bez tohoto pojmu v běžném životě vcelku dobře obejde.¹⁶ Je dosti dobře možné, že je slovo „pravda“ v každodenní mluvě nadužíváno. Pokud konstatuji, že se něco stalo, nemusím k tomu nutně dodávat, že to, co se stalo, je pravda. Problém vyvstává, dostanou-li se dvě tvrzení do sporu. A také tehdy, není-li výrok bezprostředně ověřitelný ve vnější realitě – což je běžně případ procesním právem reflektovaných skutečností (zejména tvrzených skutečností prokazovaných v soudním řízení). V této práci proto jde o pravdu v užším slova smyslu. Jde o pravdivost výroků, přičemž na rozdíl od klasické logiky je oním výrokem v této knize myšleno **skutkové tvrzení účastníka** civilního soudního řízení sporného.

¹⁴ ANZENBACHER, A.: *Úvod do filosofie*. Praha: Portál, 2004, s. 48.

¹⁵ FUCHS, J.: *Filosofie. 2. Kritický problém pravdy*. Praha: Krystal OP, 1995, s. 1.

¹⁶ Habilitační přednáška doc. JUDr. Tomáše Sobka, Ph.D. „*Vliv sekulární etiky na právní myšlení*“. Právnická fakulta Masarykovy univerzity. Brno, dne 9. listopadu 2016.

První problém filosofické nauky o poznání vyvstává u vymezení pojmu, jenž označuje její název. Byť jsou pojmy noetika, epistemologie a gnoseologie často zaměňovány,¹⁷ spatřují někteří autoři mezi těmito pojmy rozdíly. Jak zmíněno, někteří autoři tyto pojmy považují za synonyma s tím, že například pojem epistemologie přisuzují převážně anglojazyčné literatuře. Nechci tím říct, že by precizní rozlišování mezi těmito pojmy bylo navýsost důležité pro základní uchopení této práce. Nadto je zřejmé, že i tyto stěžejní pojmy může pojímat každý (i renomovaný) autor mírně odlišně a přílišné bazírování na domnělé správnosti jejich vymezení nemůže přinést užitek právníckému dílu s praktickým přesahem.

Na druhou stranu, s ohledem na ty názory, podle nichž je mezi gnoseologií, noetikou a epistemologií kvalitativních rozdílů, načrtnu jedno z možných dělení, abych hned z počátku předešel případnému zmatení. Právě proto, že jsou v knize na více místech rozebrány epistemické aspekty důkazního práva, je vhodné provést malý nástin významu těchto pojmů tak, aby s nimi následně mohlo být efektivně pracováno. V podstatě jde o ujasnění důvodu, proč dále na více místech a v několika různých souvislostech užívám pojmy obsahující přídavná jména odvozená od slova „epistemologie“, například „epistemické zdůvodnění“ či „epistemická pravděpodobnost“, zatímco neužívám jiné pojmy, které by se mohly nabízet jak vzhledem k zaměňování označení nauky o poznání, tak různosti názorů na vymezení těchto oborů.

Skutečnost, že noetika bývá pojímána jako samotná nauka o poznání, poslouží jako východisko pro nástin dalších pojmů s ní spjatých. Nadřazeným pojmem noetiky, epistemologie a gnoseologie totiž také bývá označována sama teorie poznání jako odvětví filosofie.¹⁸

Vágní pojem „teorie poznání“ má ve skutečnosti hledat odpovědi na dvě dílčí výzkumné otázky. Za prvé je to gnoseologická otázka po tom, jak poznání funguje, v návaznosti na což má hledání odpovědi na tuto otázku za cíl nalézt esenci samotného vědění.¹⁹ Za druhé je předmětem teorie poznání otázka noetická – otázka, zda lidské poznání funguje.²⁰ Ptáme se také, čeho je zapotřebí pro to, aby bylo dosaženo určitého poznatku.²¹ Pro tuto práci je relevantní především druhá otázka – ptáme-li se po tom, zda něco funguje, je nutné mít na zřeteli cíl, kterého má taková aspirace dosáhnout, a kritéria, jež musí splnit.

Jinak řečeno je nutné zkoumat dynamický aspekt poznávacích procesů, tj. zda snaha o poznání naplnila kvalitativní kritéria na ni kladená. Jedním z kritérií

¹⁷ Srov. BLECHA, I.: *Filosofie (základní problémy)*. 4. opravené a rozšířené vydání, reprint. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002, s. 84. NOVÁK, L. In: NOVÁK, L.; VOHÁNKA, V.: *Kapitoly z epistemologie a noetiky*. Praha: Krystal OP, 2015, s. 13.

¹⁸ BLECHA, I.: *Filosofie (základní problémy)*. 4. opravené a rozšířené vydání, reprint. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002, s. 85.

¹⁹ NOVÁK, L. In: NOVÁK, L.; VOHÁNKA, V.: *Kapitoly z epistemologie a noetiky*. Praha: Krystal OP, 2015, s. 12.

²⁰ Tamtéž.

²¹ ROUČEK, F.: *Výklad a použití zákonů v praxi pro právníky i nepravvníky: interpretace a aplikace zákonů, nařízení, stanov, smluv, rozhodnutí a jiných norem právních*. Praha: Hubínek, 1941, s. 35.

správného fungování procesu lidského poznání je také pravda.²² Chceme-li učinit závěr o správnosti našeho poznání, musíme se ptát, zda je naše poznání pravdivé. Filosof a logik Lukáš Novák dále uvádí, že se pro posouzení správného fungování procesu poznání jeví jako jeho dílčí cíle **pravda a jistota**.²³

Pravda je však také fenoménem epistemickým. Z určitého úhlu pohledu pravda terminologicky vyvstává z noetiky a je realizována epistemicky. Pokusím-li se využít právního příměru, tak velmi zjednodušeně řečeno má v právním kontextu noetika povahu hmotného práva, zatímco epistemické aspekty vystihuje spíše právo procesní. Pojetí těchto filosofických pojmů může jejich připodobněním k účelu právní úpravy vyznívat zavádějícím a vágním způsobem. Je zapotřebí mít na zřeteli, že jde o simplifikující pojetí, prostřednictvím něžž se snažím načrtnout nutný základ nakládání s těmito pojmy v dalších částech. Pokusím se ozřejmit, jak jsem k této metafoře dospěl.

Stěžejní přínos měla pro objasnění problému poznání práce Aristotelova (384 př. n. l. – 322 př. n. l.), jenž je považován za zakladatele oboru logiky.²⁴ Aristoteles si uvědomil, že pravda není a nemůže být objevována přímo jako daný fakt, nýbrž je určitým způsobem vyvozována z již známých faktů. Proto se soustředil na objasnění tohoto vyvozování a jeho uzpůsobení pro jazyk a vyjadřování tak, aby mohlo dojít ke skutečnému poznání. Jako první se soustředil nikoli na předmět poznávání, nýbrž na způsob (proces), jakým je tohoto poznání možné dosáhnout, přičemž zkoumání či osvojení si takového způsobu, ukáží se být zásadními při vlastních snahách o dosažení cíle poznání.²⁵

Americký profesor filosofie Jonathan Kvanvig uvádí, že epistemologie se zabývá zkoumáním úspěšného poznání. Především se zabývá kognitivními procesy, kterými je snaha o poznání realizována.²⁶ Epistemologie se podle Jonathana Kvanviga zabývá studiem „**kognitivních úspěchů**“ – snaží se objasnit podstatu a způsob nabytí pravdivých přesvědčení a stanovisek.²⁷

Slovo „epistemologie“ se skládá ze dvou řeckých slov: „*epistémé*“ a „*logos*“. Kromě toho, že znamenají něco jako „vědění“ a „rozum“, dá se slovo „*logos*“, které má celou řadu významů, přeložit také jako „zdůvodnění“ nebo „důvod“.²⁸ Noetika před nás staví základní problémy poznání (resp. je reflektuje, neboť základní problémy poznání jsou vzhledem k noetice transcendentní), přičemž způsoby, které volíme k řešení těchto problémů, jsou určitými „epistemickými cestami“. Při

²² NOVÁK, L. In: NOVÁK, L.; VOHÁNKA, V.: *Kapitoly z epistemologie a noetiky*. Praha: Krystal OP, 2015, s. 12.

²³ Tamtéž, s. 14.

²⁴ BLECHA, I.: *Filosofie (základní problémy)*. 4. opravené a rozšířené vydání, reprint. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002, s. 86.

²⁵ Tamtéž, s. 81–82.

²⁶ KVANVIG, J.: Truth is not the Primary Epistemic Goal. In: STEUP, M.; TURRI, J.; SOSA, E. (eds.): *Contemporary Debates in Epistemology*. 2. vydání. Oxford: Wiley-Blackwell, 2013, s. 353.

²⁷ Tamtéž, s. 287.

²⁸ Srov. BERNECKER, S.: *Reading Epistemology: Selected Text with Interactive Commentary*. Oxford: Wiley-Blackwell, 2006, s. 2.

epistemickém zdůvodňování „[h]ledáme takový výklad pojmu pravdivosti, který nám umožní vyjádřit, že tento předmět byl tímto poznávacím úkonem poznán úspěšně, resp. neúspěšně“.²⁹

V následující kapitole budou přiblíženy některé filosofické teorie pravdy. Vybrané filosofické koncepce mají za cíl ilustrovat základní strukturu postupu dosažení pravdivého poznání, a to v závislosti na cíli poznání, noetickém vymezení a významu pravdy. V tomto ohledu jsou všechny teorie pravdy, které jsou důležité pro tuto práci, teoriemi svou povahou epistemickými.³⁰ Budu-li dále hovořit o procesech justifikace skutkových zjištění či užívat podobné obraty, mám z filosofického pohledu na mysli právě epistemickou stránku věci.

Epistemický proces nabývání vědění vykazuje značné podobnosti s procesem zjišťování skutkového stavu. Oběma druhům procesu je společná snaha o nabytí určitých poznatků s tím, že mají na zřeteli fenomén pravdy jako kritérium kvality poznání. Z toho důvodu je proces zjišťování skutkového stavu protkáno epistemickými aspekty v podobě kritérií správnosti skutkových závěrů – tj. hodnocení pravdivosti skutkových tvrzení.

Výše uvedené je alespoň částečnou odpovědí na otázku, proč si, podle mého názoru, nevystačíme s prostým konstatováním, že „pravda je shoda myšlenky se skutečností“, jak bývá toto pravdivostní „motto“ hojně užíváno³¹ – zejména v situacích, v nichž se v jiném než filosofickém kontextu ocitne v hledáčku problematika pravdy či poznání.

1.2 Hodnotové nastavení a účel civilního procesu

Stejně jako není jednoduché podat obecný výměr spravedlnosti, není jednoduché vystihnout, co je myšleno spravedlivým rozhodnutím. Úsilí vkládané do hledání pravdy v tomto ohledu považuji za součást, jež je (má být) vlastní samotnému nalézáni práva.³² Aspirace na hledání pravdy ale ještě neznamená, že je nalezení pravdy podmínkou vydání rozhodnutí. Soud musí v souladu s principem zákazu odepření spravedlnosti, při splnění procesních podmínek, vždy rozhodnout. Dílčí otázkou zůstává, je-li pro vydání spravedlivého rozhodnutí nutné pravdu vůbec nalézt.

Emeritní brněnský profesor civilního práva procesního Josef Macur (1928–2002) se sice vyslovuje pro samozřejmou povinnost procesních stran uvádět pouze pravdivé skutečnosti (viz část 3.1.2), to však neznamená, že i skutkový základ rozhodnutí musí být vždy jednoznačně pravdivý. Je pochopitelné, že při absenci povinnosti stran tvrdit jen pravdivé skutečnosti by možnost pravdivého zjištění skutkového

²⁹ NOVÁK, L. In: NOVÁK, L.; VOHÁNKA, V.: *Kapitoly z epistemologie a noetiky*. Praha: Krystal OP, 2015, s. 66.

³⁰ KÜNNE, W.: *Conceptions of Truth*. Oxford: Clarendon Press, 2003, s. 21–22.

³¹ RORTY, R.: Is Truth a Goal of Enquiry? Davidson vs. Wright. *Philosophical Quarterly*. 1995, vol. 45, no. 180, s. 281.

³² Tamtéž, s. 282.

stavu byla snížena, nicméně na otázku pravdivosti skutkových zjištění toto kritérium samo o sobě neodpovídá.

Význam přiblížení podstaty správného či spravedlivého spatřuji v jejich pojetí jako základních východisek adjudikační činnosti. Byť jsou pravda a správnost či spravedlnost pojmy odlišných kategorií (odlišných „světů“³³), spojuje je v soudním řízení též účel.³⁴ Jinak řečeno pravda je fenoménem kauzálním, neboť ani pravdivá skutečnost nemusí být správná (to by byl důsledek jejího hodnocení), zatímco správnost či spravedlnost náležejí do kategorie normativní. To však nečiní pro otázku podoby hledání pravdy soudem větších problémů. Samotná skutková okolnost je sice kauzálním jevem, nicméně otázka, co má být za pravdu považováno, stejně jako usuzování na způsoby objasnění pravdivé skutkové materie jsou *per definitionem* normativní. Pravdivá skutková zjištění jsou tudíž jedním z předpokladů správnosti rozhodnutí.

Ani normy upravující dokazování, potažmo zjišťování skutkového stavu, nevisí ve vzduchoprázdnu, nýbrž mají své teleologické pozadí.³⁵ Teprve máje na paměti tento základní hodnotový atribut své činnosti, může být následně soudem za užití dalších procesních pravidel vydáno správné a spravedlivé rozhodnutí. Jak píše Hock L. Ho: „*The court must do justice in finding the truth.*“³⁶ Nemám zde tedy na mysli výměr spravedlnosti, jak byl podán (pro účely aplikace práva) například Herbertem L. A. Hartem (1907–1992)³⁷ či jinými (právními) filosofy, ani zde nechci platnost obdobných výměrů testovat.

Americký právní teoretik Michael Risinger, zabývající se důkazním právem, se při svém zkoumání pravdy v soudním procesu zmiňuje o tom, že pravda je zhruba od 30. let 20. století pojímána jako jedna z hodnot dokazování v soudním procesu.³⁸

Podle Roberta S. Summarse (1933–2019) je primární funkcí soudního řízení, v němž jsou zjišťovány sporné skutečnosti, nalézt pravdu; s tím, že mnoho vědců napříč různými obory usuzuje, že nalezení pravdy je jedinou důležitou funkcí soudního procesu a důkazních pravidel.³⁹ Jak ale bude ukázáno, cíle zjištění skutkového stavu a soudního procesu jako celku nemusejí být totožné.

³³ Ve smyslu Platonova odlišení světa věcí a abstraktních idejí, návazně pak novokantovství přejatého ryzí naukou právní (potažmo normativní teorií práva) a odlišení „světa“ kauzálního a normativního – světa bytí a světa měti (*sein a sollen*).

³⁴ KNAPP, V.: *Filosofické problémy socialistického práva*. Praha: Academia, 1967, s. 132.

³⁵ WEINBERGER, O.: *Norma a instituce: úvod do teorie práva*. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 165.

³⁶ Viz HO, H. L.: *A Philosophy of Evidence Law: Justice in the Search for Truth*. Oxford: Oxford University Press, 2008, s. 51.

³⁷ Viz známá Hartova teze: „*Se stejnými případy je třeba nakládat stejně a s různými případy různě.*“ HART, H. L. A. (RAZ, J.; BULLOCK, A. P. eds.). *Concept of Law*. 2. vydání. Oxford: Clarendon Press, 1997, s. 159. K tomu srov. např. BRUNA, E.: *Otázky právního procesu*. Praha: Leges, 2010, s. 120 a násl.

³⁸ RISINGER, D. M.: Searching for Truth in the American Law of Evidence and Proof. *Georgia Law Review*. 2013, č. 3, s. 808.

³⁹ SUMMERS, R. S.: Formal Legal Truth and Substantive Legal Truth in Judicial Fact-Finding. In: SUMMERS, R. S. (LAPORTA, F.; PECZENIK, A.; SCHAUER, F. eds.): *Essays in legal theory*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 2000, s. 285.

Josef Macur zase uvádí: „*Charakteristickým rysem anglosaské koncepce civilního procesu je úsilí o vybudování propracovaného a účinného systému, který by umožnil, aby i za nejnepříznivějších podmínek obstarávání důkazů bylo možno porušené či ohrožené právo jeho nositeli v plném souladu se skutečnými hmotněprávními poměry přiznat a fakticky prosadit. Pravdivé objasnění skutkového stavu je nejvyšší právní a morální hodnotou. Stále méně se setkáváme s poněkud zlehčujícími a formálními přístupy k dokazování, které nedoceňují význam pravdivého zjišťování skutkových okolností a přežívají zejména v některých zemích kontinentálního právního systému.*“⁴⁰

Alena Winterová poznamenává, že „západní procesní teorie [...] považují zjištění skutkového stavu za sám cíl (nebo součást cíle), k němuž proces směřuje. Nikdo snad nepochybuje o tom, že by tento zjištěný skutkový stav měl pokud možno odpovídat skutečnosti. Jde o to, pokud možno“.⁴¹ K této trefné poznámce lze ještě dodat, že kromě toho, že „jde o to, pokud možno“⁴², jde i to, zda je zjištění (pravdivého) skutkového stavu sám cíl, nebo součást cíle (účelu) civilního procesu.

Vyjděme nejdříve z pojmu samotné hodnoty. Hodnoty mají svůj objektivní a subjektivní „definiční atribut“. Jednak jde o hodnoty jako konečné účely, jednak se hodnoty chápou jako subjektivně oceněné potřeby.⁴² Jelikož v těchto konečných účelech je spatřován výsledek určitého procesu hodnocení, je cennější ta hodnota, které se aktuálně dostává méně. Uvažujeme-li o hodnotách jako o konečných, dále neredukovatelných účelech, tedy obecně takových účelech, které již nelze více rozložit na dílčí účely,⁴³ je třeba se ptát, zda je nalezení pravdy konečným účelem soudního (civilního) procesu.

Z § 1 o. s. ř. se podává: „*Občanský soudní řád upravuje postup soudu a účastníků v občanském soudním řízení tak, aby byla zajištěna spravedlivá ochrana soukromých práv a oprávněných zájmů účastníků [...]*“ Věcný záměr nového civilního řádu soudního pak pod bodem 2 navrhuje ustanovení, podle něhož „[ú]čelem civilního sporného řízení je poskytování spravedlivé ochrany porušeným nebo ohroženým soukromým subjektivním právům a právem chráněným zájmům. Tím přispívá k ochraně právního řádu jako celku“.⁴⁴ Zatímco lze z platného civilněprocesního kodexu účel civilního soudního řízení vyvodit, měl by být tento účel, v podobě spravedlivé ochrany soukromých práv, podle pracovní skupiny v novém civilním řádu soudním zakotven explicitně.⁴⁵

⁴⁰ MACUR, J.: *Kompenzace informačního deficitu procesní strany v civilním soudním sporu*. Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 7.

⁴¹ WINTEROVÁ, A.: Nové pohledy na civilní proces (Soukromé spory projednávat nebo vyšetřovat?). *Acta Universitatis Carolinae – Iuridica*. 2004, č. 4, s. 30.

⁴² GERLOCH, A.: *Teorie práva*. 7. aktualizované vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017, s. 272.

⁴³ Tamtéž.

⁴⁴ DOBROVOLNÁ, E.; DVOŘÁK, B.; LAVICKÝ, P.; PULKRÁBEK, Z.; WINTEROVÁ, A.: *Věcný záměr civilního řádu soudního*, bod 2, s. 44 [online; cit. 2018-08-08]. Dostupné z https://crs.justice.cz/wp-content/uploads/2017/11/vecny_zamer_final.pdf.

⁴⁵ Viz také LAVICKÝ, P.; WINTEROVÁ, A.; DOBROVOLNÁ, E.; DVOŘÁK, B.; PULKRÁBEK, Z.: Obrana návrhu věcného záměru civilního řádu soudního. *Právní rozhledy*. 2019, č. 5, s. 156.

Uvažme úlohu pravdy a jistoty v procesu poznání ve srovnání s jejich úlohou v soudním řízení či v právu jako takovém. I přesto, že se o pravdě někdy hovoří jako o hodnotě, lze na ni ve srovnání s uvedeným účelem civilního procesu pohlížet jako na konečný účel jen velmi omezeně.

Kritéria správnosti procesu poznání v podobě pravdy a jistoty (viz výše) lze obdobně nalézt i v právu, a to pod dvojicí hodnot spravedlnosti a právní jistoty, které patří k nejdůležitějším a navzájem se vyvažujícím právu vlastním hodnotám.⁴⁶ Právě vztah mezi pravdou a jistotou jako samostatnými kritérii noetické otázky v teorii poznání je analogický ke vztahu spravedlnosti a právní jistoty v civilním procesu.

Hodnota spravedlnosti je realizována prostřednictvím – ze zákona dovozovaného – účelu tohoto procesu v podobě spravedlivé ochrany soukromých subjektivních práv. Požadavek na právní jistotu má mnoho konsekvencí, které se vyskytují jak v právu hmotném, tak procesním. Obecně lze uskutečnění hodnoty právní jistoty spatřovat kupříkladu už v samotném požadavku na to, že bude tvořeno dobré právo nebo že soudní případ má být rozhodnut v přiměřené lhůtě (srov. čl. 6 odst. 1 Úmluvy).

Pochopitelně je po obsahové stránce obtížné vymezit, co je dobré právo, a proto je požadavek na tvorbu dobrého práva realizován dílčími kritérii v zájmu zachování právní jistoty. Tato dílčí kritéria, jako jsou vnitřní bezespornost či bezmezerovitost právního řádu, mají přispět ke stabilitě práva jako celku.

Požadavky kladené hodnotou právní jistoty nabývají i dalších podob, jako jsou jistota ochrany nabytých práv či zaručení možnosti domožení se svých práv.⁴⁷ Posledně uvedenými atributy právní jistoty se dostávám k otázce jejího promítnutí do procesního práva a vztahu s hodnotou spravedlnosti, představované i samotným účelem civilního procesu. Samotná existence civilního sporného procesu je mimo jiné důsledkem nezbytnosti ochrany soukromých subjektivních práv.

Výklad hodnotového pozadí civilního sporu zde není uveden bez významu; naopak je zapotřebí z něj vycházet pro bližší uchopitelnost fenoménu pravdy při zjišťování skutkového stavu. Z hodnot totiž vycházejí právní principy, které konkrétněji vymezují nároky na pravdivost skutkových zjištění, byť to pochopitelně činí stále na abstraktnější úrovni než samotné procesní normy. Vztah principů, jež budou dále rozebrány ve třetí a čtvrté kapitole, s hodnotami, je proto zásadní; a to ať už se bavíme o principech deontologického a hodnotách axiologického charakteru, či jiné koncepci jejich vzájemné relace co do povahy a způsobu tvorby (poznávání).⁴⁸

Samotný hodnotový požadavek na spravedlnost v soudním rozhodování, jejíž neoddělitelnou součástí je správnost, či dokonce pravdivost skutkových zjištění, je zapotřebí vztáhnout k hodnotě právní jistoty v civilním sporu. Pohlédneme-li na aspekty jistoty v civilním procesu, lze její vyjádření spatřovat v dílčích součástech

⁴⁶ Srov. MARŠÁLEK, P.: *Příběh moderního práva*. Praha: Auditorium, 2018, s. 197.

⁴⁷ Tamtéž, s. 275.

⁴⁸ Blíže srov. ALEXEY, R.: *Theorie der Grundrechte*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag AG, 1986, s. 125 a násl.